

Olav Duuns landskap

HAAKON ODD CHRISTIANSEN

Trønderdikterne er blitt et begrep. De representerer en lang og verdifull tradisjon, som strekker seg fra Peter Egges debut i 1891. og fram til i dag. De er lette å plassere geografisk, fordi de alle — mer eller mindre — tar utgangspunkt i den bygda eller byen der de vokste opp, — og fordi miljøskildringen betyr så mye i diktningen deres.

Peter Egge forteller om Sandmoan (Steinkjer) og Innheradsbygdene så vi kjenner oss igjen. Han skildrer miljøer i Trondheim med så presise detaljer at vi kan si nøyaktig hvor vi er, enda om navnene ikke stemmer med kartet.

Det gjør de heller ikke hos *Johan Bojer*. Likevel forteller han om Rissa på en slik måte at hans franske biograf, P. G. la Chesnais, hunne stå på fjordbåtens dekk og peke ut stedene. Men han brukte sjøvsagt de navn som Bojer ga dem i bøkene sine.

I en roman som «*Christianus Sextus*» er sentret for handlingen utpekt alt i tittelen, og *Johan Falkberget* bruker både her og i mange andre tilfelle de rette stedsnavnene. Men om han *ikke* gjør det, kjenner vi oss nesten alltid igjen likevel. Rolv Thesen har brukt uttrykket Falkbergets «kamerateknikk», og det sier noe vesentlig om denne dikterens fortellerkunst. Vi får ofte en nesten fotografisk gjengivelse av landskapet på Rørosvidda.

En liknende måte å skildre et miljø på finner vi hos *Inge Krokann*. I det fire binds romanverket fra Oppdal møter vi hele tiden de rette navnene på fjell, daler og gardar, — slik at kartet kan være et godt hjelpemiddel for den som vil ha fullt utbytte av lesningen.

La det være nok med disse fire eksemplene. De skulle kunne vise at de fremste trøndske forfattere har noe til felles: *en evne til å se et landskap eller et bymiljø, — og til å formidle inntrykket, slik at leseren også ser.*

Olav Duun har denne evnen i utpreget grad. *Johan Bojer* karakteriserte en gang Duun som den største landskapsmaleren i norsk diktning. Kristofer Uppdal understreket i en melding av «*Juvukingar*» at Duun har vært «ein framifrå naturskildrar». Og mange har pekt på hans utrolige evne til å gjøre naturen *levende*. Ett av mange eksempler på det finner vi i «*Hilderøya*».

«Terna leika over våg og skjær, uroleg og utrøytteleg; målet hennar steig, og fall lik ein sildrande song over været: Tri-egg, tri-egg, tri-egg! . . . Det var sumarnatt og soldraum, kvar auga leita. Solskiva skreid med

kanten over havbruna, stor og utan glans; det var som ein såg eit kjempehjul av gloande jarn; og all havheimen der ute var glo. Innover drømde fjellgarden i døyande leter; og lengst der inne stod snøfjellet lik ei bleikraud rose i nattsola.»

Med en viss forenkling blir det nesten alltid sagt at det landskapet Duun skildret, var *Namdalen*.

Men bare én gang kan handlingen stedfestes til selve dalføret. Det er i «*På tvert*», der både landskapet og dialekten røper at vi er i Overhalla. Duun kjente bygda godt. Han hadde vært onnakar der et par somrer mens han gikk på lærerskolen.

Ellers er det alltid øyer og fjordlandskap i Ytre Namdalen som gir natur-bakgrunnen. Dikteren var dypt fortrolig med landet og menneskene. Han vokste opp i bondemiljø på Jøa. Men noe av næringsgrunnlaget måtte folk finne på sjøen. Olav Duun hadde vært med i det daglige arbeidet på heimegarden, og han hadde i flere vintrer rodd fiske ved Gjeslingan.

Hvis vi ser nærmere på det landskapet som Duuns romaner og fortellinger skildrer, vil vi ofte føle at det blir en *for vid* ramme også om vi stedfester handlingen til Ytre Namdalen. Guttorm Hansen har i en artikkel i «*Syn og segn*» (nr. 10, 1976) gitt en nødvendig presisering: «Olav Duuns diktning hentar landskap og språk frå Namdalen, frå to øyar som ligg ute i Namsfjorden mot storhavet, mot Folda — Jøa og Otterøya. Berre to — tre av bøkene hans hentar landskap frå andre kantar.»

Lektor Ingolf Tranås har i detalj prøvd å vise hvor Duun har «plassert» handlingen, og han lokaliserer ca. 20 av bøkene til de to nevnte øyene.

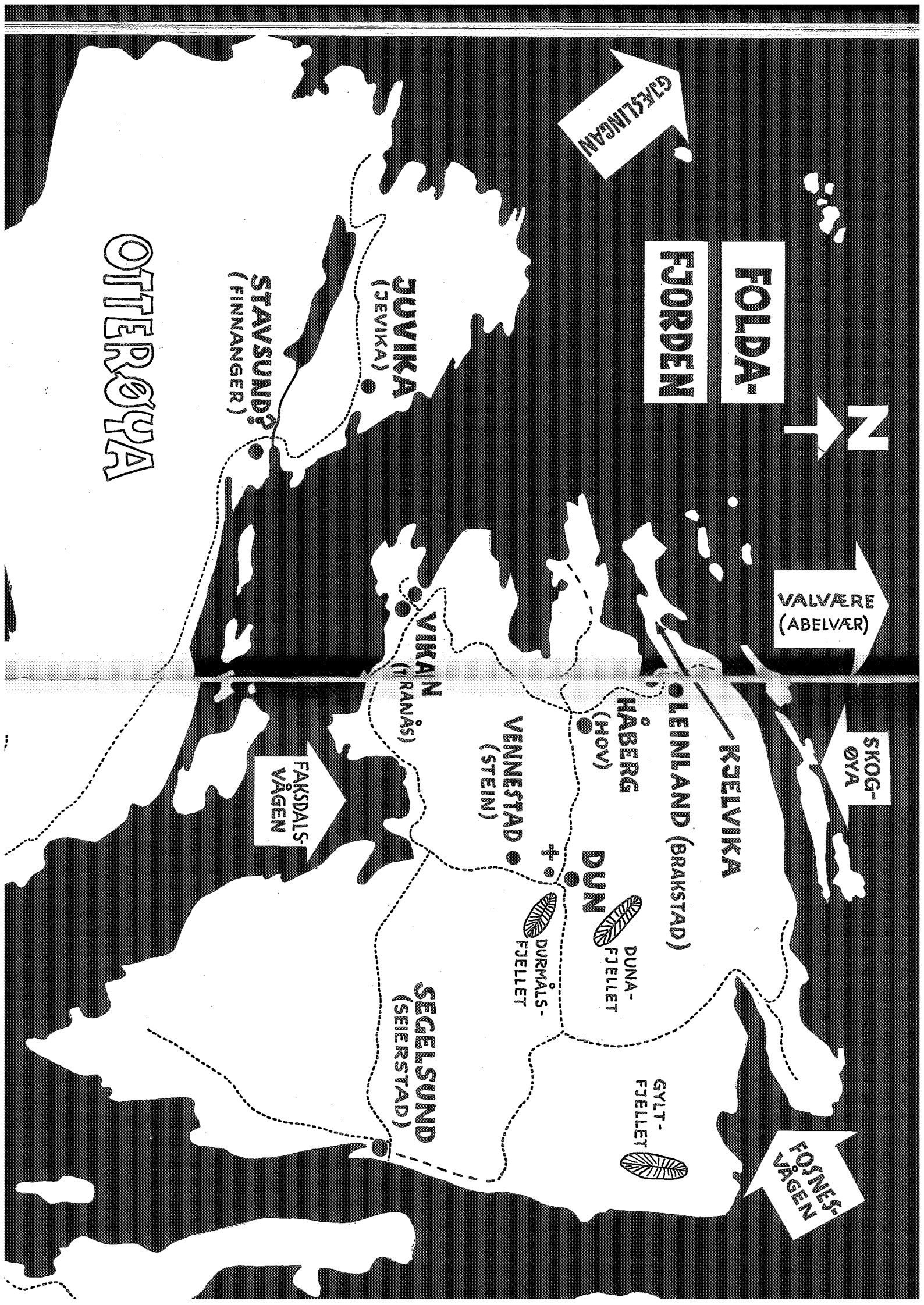
På Jøa ble Olav Duun født, den 21. november 1876, på garden Stein i Dun-grenda. En kort tid bodde familien på Brakstad, seinere på ett av brukene under Hov. Men så kjøpte faren Øver-Dun, og der bodde dikteren fra han var 7 1/2 til han var 25 år.

Jøa er da i egentlig forstand Olav Duuns landskap. Det er ikke noen stor bit av fedrelandet. Fra lengst nord til lengst sør på øya er det bare 11 km, og bredden øst — vest er 10 km.

Men fjell er det nok av, særlig mot øst og nord. Fra Gyltefjorden i øst stiger fjellet bratt til 280—290 m. Litt lenger inne på øye har vi Dunfjellet, som vi får et inntrykk av på jubileumsfrimerkene. Det reiser seg bratt rett nord for heimegarden.

Menneskene i Duuns romaner er barn av dette landet, sier Barbra Ring i en omtale av «*Samtid*». «Det er alltid stort hav og bratt fjell i Duuns mennesker.» — Havet som åpner seg mot nordvest, — det er *Folda*.

I sør og vest vider landskapet seg ut. Store myrer i sør, — og det meste av den dyrkede jorda i ei smal stripe mot fjorden, — og i større vidde vestover. I dette åpne lendet ligger Hov, den største garden på

GJESLINGAN

N

FOLDA-
FJORDEN

VALVÆRE
(ABELVÆR)

OTTERØYA

STAVSUND?
(FINNANGER)

JUVIKA
(JEVIKA)

VIKIN
(RANÅS)

SKOG-
ØYA

KJELVIKA

LEINLAND (BRAKSTAD)

HÅBERG
(HOV)

VENNESTAD
(STEIN)

FAKSDALS-
VÅGEN

DUN

DUNA-
FJELLET

DURNÅLS-
FJELLET

SEGELSUND
(SEIERSTAD)

GYLT-
FJELLET

FOSNES-
VÅGEN

Jøa, 2—3 km vest for Dun. Vi kjenner den som *Håberg* i «Juvikfolke». Ja, vi hører om den alt i ungdomsfortellingen «Marjane».

1977 var altså et jubileumsår, og 100 års-minnet ble feiret i radio og fjernsyn, med teaterforestillinger, og ved mer lokalt betonte arrangement.

For Olav Duuns sambygninger, og for alle andre som fikk oppleve det, var *Duun-seminaret* på Jøa selve høydepunktet. Duunklubben i Oslo, med Olav Dalgard som formann, stod for arrangementet. Stortingspresident Guttorm Hansen — sjøl namdaling — fortalte om Olav Duun og Namdalen. Professor Bjarne Birkeland og en rekke yngre Duun-forskere ga allsidig og god innføring i Duuns diktning. Sist, men ikke minst: jøbyggen lærer Kolbjørn Gåsvær var en veltalende og kyndig guide på utferder i Duuns landskap.

Vi som var med, fikk ikke bare en berikende innføring i forfatterskapet. Vi fikk også gjøre oss kjent med Jøa, både fra land- og sjøsiden: skog, åkrer og fjell, fjorder og trange sund, og Foldas vide port ut mot storhavet. Noen av de sprekeste var til topps på Dunfjellet, andre var noen timer på seisjøen, — med godt utbytte.

Vi fikk se veldrevne garder, vi kom gjennom skoger der vi møtte flokker av elg, vi hadde bålkveld på Skogøya, der vi fikk se en utrolig rik flora utiold seg mellom fjellknausene ut mot Folda. Det er ikke bare «gamal jord» i Duuns landskap, det er også *god* jord.

Og endelig: vi kom til myrer og strender der det ikke skulle mye fantasi til for å kjenne igjen *landet i eventyret*.

Det landet ble levende for oss alle da vi kom kjerreveien fra Brakstad ut mot den kveldsblanke fjordarmen som Duun nok har tenkt på da han ga liv til Kjelvika. Få scener fra norsk litteratur står så levende for mange lesere som den som forteller om Odin og mor hans på vei fra Vennestad ut til de gamle plassfolka Bendek og Gurianna. Og gjenopplevelsen ble så intens fordi vi seminardeltakerne hadde kommet den samme veien fra Stein til stranda ut for Brakstad, — eller fra Vennestad til Kjelvika for å bruke de navnene vi alle kjenner fra romanen.

Et annet høydepunkt på en ferd i Olav Duuns rike er turen til Juvika (Jevika) over på Otterøya: «Juvika ligg ytterst ute i fjorden, men ho ligg lognt til, imot aust og unda have og vere. Det var ingen som hadde vorte var det før at ho låg der, og langt mindre at ho låg slik.»

Per, den første juvikingen vi hører om, hadde nok sans både for beliggenheten og for mulighetene. Han var kommet «ifrå Sparbun eller Stoe eller kor det no var», og han ryddet seg en skikkelig gard der det før hadde vært en husmannsplass.

En av etterkommerne til Per var Per Anders, — en av toppene i ætta. «Han tok liksom garden for seg og gjorde han ferdig.»

Etter at Per Anders er borte, blir tyngdepunktet i handlingen flyttet over til Jøa, og der er det lett å orientere seg for den som husker noe av romanene. Etter Ingolf Tranås' kartlegging kan kjente lokaliteter fra

romanene plasseres slik (det «rette» navnet i parentes): Vikan (Tranås), Leinland (Brakstad), Kjelvika (Brakstadaunet) og Segølsund (Seierstad). — Den dramatiske sluttscenen mellom Odin og Lauris utspilles i sundet mellom Jøa og Otterøya.

De fleste vil forbinde håberg med Anders, han som «tok bygda på nakken» og førte den et stykke framover. Også etter at han ble blind, satt han som en bygdehøvding på garden sin.

I den siste delen av romanverket finner vi Lauris på hovedbruket og Odin på en av de andre Håberg-gardene, og det ser ut som det er rikelig både med plass og utkomme til begge.

Det var noe annet da Per, sønn til Per Anders, kom fra Juvika til Håberg: «Der stod no husa, han måtte le til dem, så forkomne var dei; og garden imellom dem berre botnlause dya. Der hadde ein jorda: sur, sur, stein og myrsik all stads . . .»

Liksom den første brukeren i Juvika så han *mulighetene*: «Men så uendes med vidd, og skogslått med ein lysta, og skog; og god jord, visst, når sant skulle seiast . . . — Og hamning . . . Og ingen lang sjøveg . . . og så brenntorv . . . Og nyland å ta opp, nøgda for heile livet.»

Per blir reint patetisk ved synet: «Bevare dæg for ei vidd og for ei mektiheit!

Per blir rent patetisk ved synet: «Bevare dæg for ei vidd og for ei mektiheit!»

Det går som i Juvika: slekta arbeider opp en gard som det står respekt av, og folket på Håberg kommer til å spille en stadig større rolle i bygdesamfunnet.

Når en kommer til Jøa, er det ikke til å unngå at veien blir kort også til *menneskene* i Olav Duuns diktning: juvikingene når vi ferdes omkring Håberg, — Ragnhild og Stavsund-folket — og ikke minst Jørgen Jensa — når vi kommer ut mot sjøen.

Om en stedfesting av «Medmenneske»-trilogien er det ellers delte meninger. Noen vil plassere Stavsund ved Fosnesvågen lengst nord på Jøa. Andre finner likheter med Finnanger over Otterøya. Det sistnevnte alternativet har mye for seg. Olav Duun var godt kjent der: han hadde vært gjeter på Finnanger i guttedagene.

Andre romaner med tilknytning til Jøa: «Harald», der vi hører om Segerstad og om Leinland (Brakstad). «Det gode samvite», der handlingen utspilles omkring Fosnesvågen. Og «Samtid», i strøket ved Faksdalsvågen.

I noen av de kortere fortellingene, særlig i «Gamal jord», bruker Duun de rette navnene. Vi hører om en fisker som «kjem heim på Jøa», — og om en husmann som er en tur «oppi Segerstadskogen» og som har et ærend «bortpå Otrøy-lande». Gardsnavnet Frendal blir brukt. Og vi møter mange navn fra Ytre Namdal, delvis også fra Trøndelags-bygder lenger sør.

Som vi har vært inne på før, utvider Duun noen ganger landskaps-rammen, slik at den omfatter hele Ytre Namdalen.

Flere ganger, både i romaner (f.eks. «Tre venner») og noveller er vi innom Valvære (Abelvær). I et par av de tidlige fortellingene («Nøkksjølia» og «Sigyn») møter vi et landskap som har tydelige likheter med Nord-Flatanger.

Vi er innom Nærøy («På Lyngsøya»), og vi mener å kjenne igjen Vikna og Rørvik (tettgrenda Marsund i guttefortellingen «Storbåten»).

Flere ganger er sceneriet øyer og hav som får en til å tenke på Gjæslingan. Det er tilfelle i «Hilderøya», i «Tre venner» og høyst sannsynlig også i «Menneske og maktene».

Og når vi er på Gjæslingan, da er vi midt ute på Folda, dette havstykket som Duun har opplevd i skiftende stemninger. Noen ganger som ren idyll: « — ho er blank no, Folda, berre helgedagen. Men du skal få sjå henne ein dag ho snakkar alvor. Da er ho eit vaksemenneske.» En annen gang er det snakk om folk som har møtt Alvoret, slik som Jørgen Jensa: « — han hadde lege i strid med have, med sjølve *Folda*, som er så hard og så urimeleg å stridast med, fordi ho alltid vil ta meir enn ho gir. Han hadde vunne.»

Jørgen Jensa var fra Jøa. Han må ha hatt samme toet i seg som de gamle juvikingane. Og som jøbygg er han runnet av samme rot som Olav Duun.

Dikteren hadde dype røtter i heimbygda. Landskapet levde i ham, og han gjorde det levende i diktningen sin på en ny måte.

Har du engang opplevd Folda, og sund og øyer og fjorder rundt omkring, — og har du fått gjøre deg fortrolig med Dun-grenda og Jøa, — da vil du etterpå komme i et mer fortrolig forhold til Olav Duuns rike dikterverk.

Om å gå seg vill i fjellet.

Reidar Harkjerr

Erasmus Montanus er kjent for sin enkle logikk: «En sten kan ikke flyve, mor Nille kan ikke flyve, — ergo er mor Nille en sten.» Etter samme logiske metode kan vi framsette følgende utsagn: «Det er forbudt å gå seg vill i fjellet. Den som overtrer forbudet, kan bli ilagt erstatningsansvar.»

Egentlig er det en underlig verden vi lever i. Her på våre kanter lever vi stort sett bra — i alle fall så bra at behovet for ferie og rekreasjon er blitt en nødvendig del av vår tilværelse. Ved påsketider reiser titusener til fjells.

Noen flyturer unna er det et daglig og aktuelt spørsmål for folk om de havner over eller under sultegrensen. Og alle varme tanker til tross — noen alvorlig trusel mot våre private ferieplaner er visst svaret på dette spørsmålet ikke? Og slik er da verden at om noen hundre mennesker sulter ihjel, gjør det et relativt lett inntrykk på oss, såfremt det skjer langt nok unna. Men hvis en skiløper savnes i påskefjellet, står det straks noen hundre redningsmennesker klar til innsats.

Trangen til ensomhet viser at det dog er ånd i et menneske, sier Søren Kierkegaard. Filosofi er vanskelig. Så hvis noen vil prøve gyldigheten av Kierkegaards utsagn på seg selv, må eksperimentet legges opp med stor beskjedenhet så man ikke havner på viddene. Husk fjellreglene! Gå ikke alene, og meld alltid fra om hvor du går.

I 1953 ble det satt ned et utvalg som skulle komme med forslag om en effektiv rednings- og ambulansetjeneste for hele landet. Utvalget avgav innstilling i 1959. Justisdepartementet utarbeidet en stortingsmelding om saken, og denne meldingen ble behandlet av Stortinget i 1963. Noe bestemt stortingsvedtak om redningstjenesten finnes ikke. Men stortingsmeldingen har dannet grunnlaget for den videre utvikling av redningstjenesten fram til hva den er i dag. Noen videre historikk skal vi ikke gi, men slutte dette avsnittet med å si at redningstjenesten nå er organisert ved en kongelig resolusjon av 21. september 1973.

Alle ting koster penger — på statsbudsjettet for 1976 var redningstjenesten oppført med omkring fire millioner kroner. Men dette er ikke alle utgiftene. En ting er at flere offentlige instanser bidrar «gratis» fordi deres utgifter dekkes av andre offentlige midler. Men noe